

УДК 821.111(73)

МІФОЛОГЕМА МІСТА У РОМАНАХ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА “УЛІС” ТА ДОНА ДЕЛІЛО “КОСМОПОЛІС”

Ірина Ломакіна

*Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського,
вул. Леніна 11, м. Сімферополь, 95000,
e-mail: irina.lomakina254@gmail.com*

Зіставлено міфологеми міста як головного елементу створення сюжету в творах Джойса та Деліло, що дало можливість продемонструвати розвиток цієї міфологеми у художніх системах модернізму та постмодернізму.

Ключові слова: міфологема, архетип, гіперлокалізація, модернізм, постмодернізм.

Протягом тривалого часу міф був предметом вивчення різних галузей гуманітарного знання: філософії, культурології, етнографії, історії, літератури. Особлива популярність класичних міфів у літераторів ХХ сторіччя виявилась у масштабних запозиченнях міфологічних сюжетів, мотивів та тематики, а також побудові сучасних літературних творів на основі міфологічного здобутку. Це явище отримало назву реміфологізації та визначило новий перспективний напрям літературознавчих студій.

Проте вчені не дійшли згоди щодо визначення поняття “міфологема”, яке є основним конституентом сучасної теорії міфу, зокрема, авторської міфологізуючої свідомості. Під міфологемою розуміють широкий спектр понять: від частини сюжету міфу до банального згадування міфічного героя. Часто поняття міфологеми підмінюють міфемою, або, навіть, архетипом, що свідчить про недостатнє розуміння цих явищ та відсутність єдиного сучасного підходу щодо вивчення структури міфу та використання його головних елементів у сучасній літературі.

Найбільш вдалим визначенням міфологеми можна вважати трактування цього поняття, запропоноване у дисертації Ю. Вишницької: “Міфологема – самостійний авторський образ, побудований на системі традиційних культурологічних і літературних парадигм, структура яких формується на давніх міфологічних підвалинах” [1, с. 12].

Авторка дисертаційного дослідження особливо акцентує увагу на “свідомому запозиченні” сюжету або образу міфів, тоді як “підсвідому їхню репродукція, зазвичай, позначають поняттям “архетип” [1, с. 14].

Одним з найяскравіших та найталановитіших прикладів авторського використання міфологеми є твір всесвітньо відомого письменника Джеймса Джойса “Уліс”. Цей роман став подією у сучасній літературі. Творчістю Джойса захопилась велика кількість інших талановитих письменників, зокрема американський автор Дон Деліло, який створив роман “Космополіс”, що має багато спільного з “Улісом”.

Роман Дж. Джойса досліджено у багатьох наукових працях, зокрема, у монографії

С. Хоружего, І. Гаріна та ін., але творчий здобуток Д. Деліло, який називає себе учнем та прихильником ірландського письменника, несправедливо залишається поза увагою вітчизняних літературознавців. Відсутність значної кількості наукових статей та монографій, в яких досліджено творчість Д. Деліло, а також значущість тематики його творів зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Новизна роботи полягає у новизні запропонованої концепції дослідження: зіставлення міфологеми міста дає можливість продемонструвати спадкоємність та розвиток цієї міфологеми у творчих системах модернізму та постмодернізму.

Основою для роману “Уліс” була “Одисея” Гомера, але, якщо грецький митець змальовував надзвичайні пригоди справжнього героя, то головним персонажем книги Джойса є звичайний клерк Леопольд Блум, який не робить жодного подвигу, а пересувається містом, намагаючись вирішити свої проблеми та знайти спокій. На думку С. Хоружего, автор використав парадигму одисеї задля реалізації міфологеми шляху, яка є суттєвою складовою усього роману [4].

Відтак, пригоди Блума-Уліса символізують життя та боротьбу людства, а блукання в лабіринтах Дубліну є блуканням у лабіринтах розуму та пошуком власної особистості. Міфологему одисеї у Джойса І. Гарін ототожнює з міфологемою Деметри, що “відображає рух усередину, у глибину своєї підсвідомості” [2, с. 36]. Автор цього дослідження вважає правомірним стверджувати, що Джойс, на відміну від Гомера, який змусив свого Одисея мандрувати морями та землями чужинців, обрав місцем дії лише одне місто – Дублін, але робить його символом всього світу, Блум є втіленням усього людства, а один день його так званих “пригод” – символом усіх часів на землі.

Джойс використав принцип гіперлокалізації, “занадто прискіпливого хронотопічного прив’язування дії” [4, с. 415], він зобразив реальні будинки, вулиці, що Дублін став точною географічною проекцією самого “Уліса”.

Місто стало втіленням пороку, зради, омани, безглуздя людського існування. Воно – “полон, замкнений простір якого заважає людині вільно жити” [3]. Дж. Джойс у своїх мемуарах згадував: “Dublin seemed to me the center of paralysis” [4, с. 463].

Дублін, який змалював Джойсом у романі “Уліс”, став прототипом Алатамонта у Т. Вулфа, нью-йоркського передмістя у Ф. С. Фіцджеральда та навіть Макондо у Г. Маркеса. Міфологему міста використав у своєму романі “Космополіс” (2003) і класик сучасної американської літератури Дон Деліло.

Містом дії його твору є сучасний Нью-Йорк на межі тисячоліть, або, за словами літературного критика М. Какутані, “a millennial Manhattan” [5].

Роман “Уліс” часто вважають пародією на “Одисею” Гомера; “Космополіс”, навпаки, не містить пародійних рис. Деліло розробив ту саму міфологему, що й Джойс, але вже у нових історичних умовах.

Подібно до Джойса, американський автор зобразив Нью-Йорк втіленням всього світу та місцем одисеї сучасного героя, або, радше, антигероя, Еріка Пакера.

На відміну від слабого, самотнього та нерішучого Блума, Ерік символізує багатство та впливовість Америки. Він мешкає у пентхаусі справжньої вежі: “The tower gave him strength and depth” [6, с. 9].

Подорож Пакера від домівки у центрі Нью-Йорка до перукарні на околиці міста дає змогу читачеві відчути різкий контраст між розкішшю та злиднями, життям сучасних

набобів та звичайних робітників: “He saw a woman seated on the sidewalk begging, a baby in her arms. She seemed rooted to that plot of concrete. Maybe her baby had been born there, under the No Parking sign...”

Cash for gold and diamonds. Rings, coins, pearls, wholesale jewelry, antique jewelry. The street was an offence to the truth of the future” [6, с. 65].

На відміну від провінційного Дубліна, Нью-Йорк зображено центром світу та символом мультикультуралізму сучасної Америки. Серед натовпу звичайних американців Ерік бачить хасидів у національному вбранні, інші люди розмовляють лише арабською та іспанською. Проте розмаїття культур та національностей не забезпечує товариських відносин. Люди відчують себе самотніми та не наважуються поглянути один одному в очі: “They almost always averted their eyes. Eye contact was a delicate matter. A quarter second of a shared glance was a violation of agreements that made the city operational. People did not touch each other” [6, с. 66].

Треба зазначити, що на відміну від Джойса, Деліло зобразив місто, не так прискіпливо ставлячись до кожної деталі та не намагаючись відтворити у тексті реальні історичні будівлі. Читач “Космополіса” бачить Нью-Йорк лише очима Еріка Пакера, який подорожує у лімузині та лише декілька разів залишає авто. Саме тому письменник зобразив лише ті місця, які привертають увагу молодого мільйонера: фондові біржі, банки, ресторани.

У романі майже немає опису природи, окрім річки, та й вона зображена лише як жертва техногенної цивілізації: “The river was only two blocks away, bearing its daily inventory of chemicals and incidental thrash, floatable household objects...” [6, с. 158].

Нью-Йорк справляє апокаліптичне, пригнічуючи враження, він здається потворною істотою, що проковтнула натовпи перехожих, наче циклоп Поліфем, нечулий та безжальний: “The city eats and sleeps noise. It makes noise out of every century” [6, с. 71].

Таке зображення міста нагадує главу “Уліса” під назвою “Лестригони”, де картини жирної їжі відповідають уявленню про місто, що проковтнуло та перетравлює Блума.

Парадокс подорожі Еріка полягає у тому, що він знаходить душевний спокій не у своїх розкішних апартаментах, а в убогій оселі Антоніо, друга його померлого батька. Повернення до свого коріння, до людини, яка знала його з дитинства, має таке саме значення, як і повернення Одисея до Ітаки після багатьох років поневірян. Після тривалого безсоння Пакер засинає у перукарні мов дитина, нагадуючи сон Блума у останній главі “Уліса”.

Однак, якщо для дублінського Одисея його пригоди завершуються, то Ерік, наче його підштовхує якась сила, рухається в напрямку своєї смерті.

Приналежність Джойса та Деліло до двох різних літературних напрямів (модернізму та постмодернізму, відповідно) зумовлює відмінність у авторському зображенні міста. Так, на думку С. Хоружего, “якщо в модернізмі митець занурюється у міф, то в постмодернізмі міф розташовується у м’ясорубці, у центріфузі, у прискорювачі елементарних часток...” [4, с. 517].

Однак “Уліс” є рухом Джойса від модернізму до постмодернізму, твір має специфічні для постмодернізму риси: пародії та стилізації, відмову від ієрархії жанрів тощо. Незважаючи на всю важливість зображення Дубліна, перше місце все ж таки відведено людині, її пошукам власної особистості, а місто є антуражем, що обрамляє

пригоди Уліса. Важливу роль грає антитеза упорядкованості міста та розладу думок та почуттів Блума.

У міфопоетиці Деліло міфологема міста займає головну позицію. Нью-Йорк є не стільки місцем дії, скільки головним персонажем. Він визначає долі людей та змінює особистості, мешканців міста зображено не самостійними істотами, а наче клітинами одного організму, що має назву Нью-Йорк.

Обидва письменники, будуючи урбаністами за своєю натурою, парадоксально вважають місто причиною загибелі культури та осередком бездуховності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вишницкая Ю. В.* Мифологема Александра Блока в русском этнокультурном пространстве: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.01.02 / Ю. В. Вишницкая. – К., 2006. – 204 с.
2. *Гарин И. И.* Век Джойса / И. И. Гарин. – М. : Терра-Книжный клуб, 2002. – 848 с.
3. *Дзіковська Л. М.* Художній час та художній простір у ліриці М. Волошина 1900–1910 років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.02 “Російська література” / Л. М. Дзіковська. – К., 2001. – 18 с.
4. *Хоружий С.С.* “Улисс” в русском зеркале Т. 3 / С. С. Хоружий // Джеймс Джойс. Собрание сочинений: в 3-х томах. – М. : Знак, 1994. – С. 363–605.
5. *Book of the Times: Headed Toward a Crash, of Sorts, in a Stretch Limo* : [Електронний ресурс] / Michiko Kakutani // *The New York Times*. – 2003-05-24. – Режим доступу до журналу: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res.940CE7D61730F937A15750COA9659C8B63>.
6. *Don DeLillo.* *Cosmopolis* / Don DeLillo. – New York : Scribner. – 2003. – 209 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

THE MYTHOLOGEME OF “CITY” IN J. JOYCE’S NOVEL “ULYSSES” AND DON DELILLO’S NOVEL “COSMOPOLIS”

Iryna Lomakina

Taurida National V. I. Vernadsky University

4, Academician Vernadsky Ave. Simferopol, Crimean Autonomous Republic, 95007,

e-mail: irina.lomakina254@gmail.com

The comparison of the mythologeme “city” as the basic plot-creating element in the novels by Joyce and DeLillo is represented in the article. It allows us to demonstrate the development of the given mythologeme in the art systems of modernism and postmodernism..

Key words: mythologeme, archetype, hyperlocalization, modernism, postmodernism.

МИФОЛОГЕМА ГОРОДА В РОМАНАХ ДЖ. ДЖОЙСА “УЛИСС” И ДОНА ДЕЛИЛЛО “КОСМОПОЛИС”

Ирина Ломакина

*Таврический Национальный Университет им. В. И. Вернадского,
пр. Вернадского, 4, г. Симферополь АР Крым, 95007,
e-mail: irina.lomakina254@gmail.com*

Сопоставлено мифологема города как основного сюжетобразующего элемента в произведениях Джойса и Делилло, что дает возможность продемонстрировать развитие этой мифологема в художественных системах модернизма и постмодернизма.

Ключевые слова: мифологема, архетип, гиперлокализация, модернизм, постмодернизм.